
ИЗСЛЕДВАНЕ НА МОТИВАЦИЯТА ЗА ОБУЧЕНИЕ В ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ “ВОЕНЕН ЛЕКАР”

Анна Караденчева, Мартина Московска, Йордан Колев

LEARNING MOTIVATION STUDY OF THE CADETS IN PROFESSIONAL FIELD “MILITARY DOCTOR”

Anna Karadencheva, Martina Moskova, Yordan Kolev

Резюме: Настоящата разработка изследва мотивацията за обучение сред курсантите от ВВМУ “Н.Й. Вапцаров” в професионално направление “Военен лекар”, както и мотивите, стимулите и демотивиращите фактори, които оказват силно въздействие върху нея.

Изследването очертава и приложни перспективи за оптимизиране на механизмите за мотивация, валидни за обучението във военно-медицинската професия, с цел повишаване качеството на подготовката на тези кадри.

Ключови думи: мотивация, военни лекари, медицина, въоръжени сили, курсанти

1. Въведение.

Мотивацията е основната движеща сила за постигане на целите, към които се стреми индивида. Тя е силата, която кара хората да постъпват по точно определен начин [1], определя се като динамично и временно състояние с целева посока, което предизвиква и формира дадено поведение със специфична интензивност и продължителност.

В медицинската професия, мотивацията е от съществено значение, тъй като е пряко свързана с непрестанното желание за самоусъвършенстване, в повечето случаи влияещо върху качеството на положената здравна грижа. Следователно е целесъобразно за поддържане на високо ефективен медицински персонал, същият да бъде силно мотивиран.

В нашето съвремие, здравето придобива облика на рязко нарастваща ценност в условия на заплахата. В глобален аспект, както и в Република България, заболеваемостта нараства все повече. Това води до рязко повишаване на усилията на медиците в ефективното предоставяне на своевременна и качествена здравна грижа. От своя страна, разходът на тези усилия и енергия влияе пряко върху тяхната мотивация за работа и обучение.

Проблемът за мотивацията на медицинските кадри е особено актуален сега, когато в условия на глобална пандемия нараства експоненциално нуждата от повече и все по – квалифицирани здравни специалисти. Следва да се отчетат и проблемите свързани с риска, на който са изложени медиците в практикуването на своята професия, размерът на финансовите стимули и ускореното изтичане на квалифициран медицински персонал извън пределите на страната.

Една от водещите здравни институции в борбата с “Covid-19” в Република България е Военномедицинска академия, която освен основните си функции, носи отговорност и за изграждането на военномедицински кадри за нуждите на въоръжените сили. За първи път в историята на медицинското образование в България, през 2017 г.

Висше военноморско училище "Н. Й. Вапцаров", Медицински университет "Проф. д-р Параскев Стоянов" и Военномедицинска академия разкриха обучение в професионално направление "Военен лекар", чиято цел е обучение на лекари изцяло за нуждите на въоръжените сили. Обучението е в редовна форма и се провежда едновременно и на трите места. След завършване на шестгодишен курс на обучение, курсантите получават ОКС „магистър" по специалността „Медицина" от МУ-Варна и ОКС „бакалавър" по специалността „Организация и управление на военни формирования на тактическо ниво" от ВВМУ "Никола Й. Вапцаров".

Изучаването на механизмите за мотивация, валидни за обучението във военно-медицинската професия е от особено значение за повишаване качеството на подготовката на тези кадри.

Поради това, настоящето изследване има за цел да провери нивата на мотивация сред обучаемите в професионално направление "Военен лекар", да изведе основните мотиви, стимули и фактори, които оказват въздействието върху тяхната мотивация и очертае приложни перспективи за нейното повишаване.

Методите за изследване са апробиран тест за оценка на дългосрочната мотивация на индивидуалното поведение, разработен от Ангел Величков и публикуван в "Методи за психодиагностика", 2005 г., анкета, съдържаща 14 допълнително разработени въпроса за мотивацията и групово интервю (фокус групи), проведени с всички обучаеми от специалността (общо 42).

Обработката на емпиричната информация е направена с програмен продукт "Microsoft Excel".

2. Изследване на мотивацията за обучение сред курсантите в професионално направление "Военен лекар".

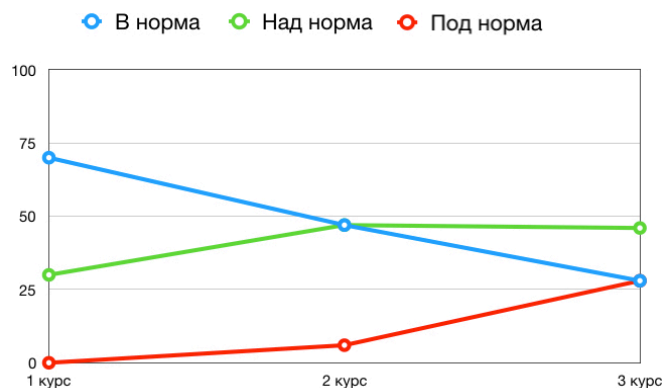
За постигането на високи резултати в обучението е необходим наличието на мотивация, тъй като тя стои в основата на желанието за учене и подтиква индивида да търси, изисква, трансформира и използва знанията си. Основните фактори, които оказват влияние върху мотивацията на обучаемите са интереса към учебната тематика, успехът, който постигат в нея, чувствата, които изпитват по време на учебния процес и обратната връзка (рефлексия), която получават за своите усилия и представяне.

Една от основните задачи на съвременното образование е да формира знания и компетенции в обучаемите, които следва да бъдат приложими не само в професионалната им реализация, но и в изграждането им като пълноценни личности. Също така, да повиши интереса и положително емоционално отношение към процесът на обучение, да формира и развива познавателната мотивация, като по този начин създава по-високо ниво на удовлетвореност от постигнатите резултати и като цяло, по-добра продуктивност.

Поради това е от съществено значение при разработването на стратегии за повишаване качеството на подготовка сред кадрите в сферата на военно-медицинското образование, да се изучават и анализират механизмите за мотивация, валидни за него, както и да се проследяват нивата на мотивация сред обучаемите по време на тяхното следване.

Настоящото изследване по апробирания тест за оценка на дългосрочната мотивация на индивидуалното поведение показва, че при постъпването си във ВВМУ "Н. Й. Вапцаров", обучаемите имат изключително високо ниво на мотивация, като 30% са в норма, а нивото на мотивация при останалите 70% е над нормата (фиг.1). Впоследствие, през втората година на обучение, процентът на курсантите с мотивация над нормата намалява до 47% и се появяват 6%, които вече са под нормата. През третата година тенденцията в спада на мотивацията се запазва, като вече само при 28%

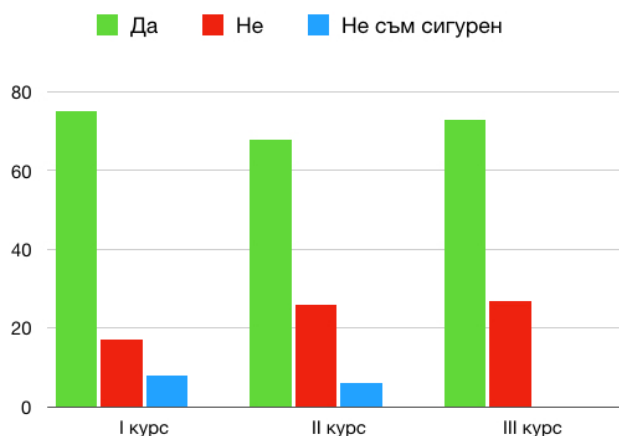
от обучаемите, нивата на мотивация са над нормата, а процентът под нормата се увеличава до 28% (почти 1/3 от обучаемите).

Фиг. 1. Нива на мотивацията сред курсантите в професионално направление “Военен лекар”

Следователно се наблюдава явен спад в мотивацията за обучение, който нараства с всяка последваща година на следване. Вероятно това корелира пряко с увеличаващата се натовареност на учебната програма, спецификата на изучаваната материя, задълженията и отговорностите на курсантите от гледна точка на изграждането им като бъдещи офицери, както и придобиването на по-ясна представа за професията, която са избрали.

С оглед на това да се установят причините за този спад на мотивацията и да се подкрепи гореописаното предположение, на обучаемите се зададе въпрос дали биха променили решението си да кандидатстват в професионално направление “Военен лекар”, ако имат тази възможност отново. Резултатите от изследването показват, че още в самото начало на своето обучение, 17% от курсантите в първи курс биха се записали отново, а 8% се колебаят и не могат да преценят (фиг. 2). При завършилите втори курс, данните отчитат ръст до 26% на хората, които не биха се записали в дадената специалност, а тези, които се колебаят до 5%. В трети курс се наблюдава ясна диференциация между тези, които биха избрали тази професия отново (73%) и тези, които биха променили своя избор (27%), като вече няма курсанти, които не могат да преценят.

Фиг. 2. Бихте ли се записали отново като курсант в професионално направление “Военен лекар”?

От това следва да се направи извода, че при кандидатстването си за “Военен лекар”, една част от обучаемите не са имали реалистична представа за професията, която избират, не са имали яснота относно задълженията и ограниченията, които ще им бъдат възложени като курсанти във военно училище и бъдещи офицери, както и, че също така липсва ясна, правилна саморефлексия относно собствените им възможности за издръжливост и дисциплина.

Следва да се отбележи, че при по-високия процент обучаеми, които не биха променили своя избор и поддържат високи нива на мотивация, се наблюдава настойчива последователност в обучението и изпълнението на задълженията, адаптация, дисциплина и дори усилване на мотивацията от усложняването на настоящата криза “Covid-19” с явното желание да бъдат добре подготвени и полезни за обществото.

За да бъдат разбрани и приложени по-добре механизмите за мотивация, валидни за обучението във военно-медицинската професия, е необходимо да се изследват факторите и стимулите, които оказват влияние върху нея.

3. Стимули, които оказват влияние върху мотивацията на обучаемите в професионално направление “Военен лекар”.

Освен с желанията и мотивите, въздействащи върху поведението на индивида, мотивацията е обвързана и със стимулите, важни за него. Тълкуването на понятието “стимул” (от лат. stimulus) се разбира като вътрешна мотивировка на някаква дейност, подтик, подбуда, причина, импулс [2]. Подбудата, отнесена към поведението, го насочва в определена посока с определена сила, а това означава, че стимулът е тясно свързан с мотива за дейността. Според Щербак [3], разликата между стимули и мотиви е относителна, тъй като в определени моменти стимула съвпада с мотива. Стимулите се различават от чисто външните фактори на въздействие, защото са подбудителни причини, които действат посредством превръщането на външното във вътрешно. Стимулите действат като катализатори и усилват породеното психологическо напрежение в личността. Бихейвиористката школа, която приема психологията за наука за поведението, разглежда стимула като винаги водещ до определен вид реакция (т. нар. причинно-следствената връзка), като нарича стимулирането и поощряването на желаното поведение “оперантно кондициониране”. В организационната психология, стимулите са основен инструмент за повишаване на мотивацията на персонала, като следва да се има предвид, че същите могат да бъдат външни и вътрешни.

В сферата на военната медицина е от съществено значение да се познават стимулите, които поражда висока мотивация за обучение сред курсантите, тъй като чрез тях могат да бъдат постигнати по-добри резултати и продуктивност от гледна точка на успешното им изграждане като специалисти.

Самите те посочват като основни такива сигурността, която им предоставя иновативната специалност в кариерното развитие, придобиването на личностни качества, от гледна точка на военното обучение и безплатното образование в двата университета.

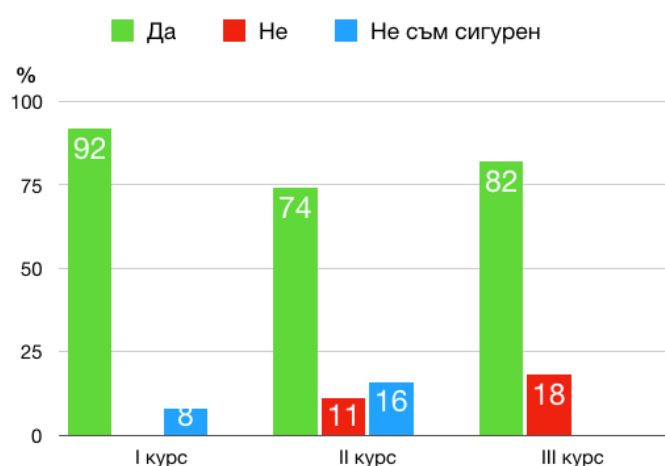
Същевременно, настоящето изследване предоставя по-голяма яснота относно мотивите за избор на тази професия, вътрешните и външни стимули, които оказват съществено влияние върху мотивацията за обучение, както и основните демотивиращи фактори, които оказват негативно въздействие върху курсантите в професионално направление “Военен лекар”.

3.1. Стимули, оказващи влияние върху вътрешната мотивация.

По своята същност, вътрешната мотивация е свързана с ценностната система, морала и потребностите на индивида. Тя се поражда от вътрешното желание за постигане на определени резултати, които предизвикват интерес, удоволствие и удовлетворение в личността, отразява основните вътрешни нужди и убеждения, както и вродените и придобити ценности. Този тип мотивация се характеризира със самостоятелен, доброволен избор на лична цел, желание, засилена инерция и продължителност на действията за тяхната реализация.

Анализът на информация от проведените фокус групи показва, че при обучаващите се в професионално направление “Военен лекар”, основните вътрешни мотиви за избор на тази професия са желанието за оказване на помощ на хората, личното удовлетворение от това да бъдеш полезен за другите, както и възможността за изграждане и развитие на допълнителни качества, присъщи на армейската професия.

Изследването показва високи нива на вътрешната мотивация, индикатор за която е убеждението на обучаемите в ползата от паралелното образование в две учебни институции с оглед изграждането им като личности (фиг. 3). Наблюдава се категоричното преобладаващо положително мнение относно придобитите качества в резултат на съвместното обучение по медицина и военно дело, което може да бъде изведено като съществен вътрешен стимул за избора на тази професия. Сред курсантите от първи курс, 92% вярват в по-успешното развитие на личността им при едновременното им обучение по медицина и военно дело, и едва 8% все още не са сигурни. Няма нито един отрицателен отговор сред първокурсниците. През втората година се отчита малък спад на хората, които са убедени в ползите от съвместната форма на обучение, като 74% дават положителен отговор, 11% не вярват в по-доброто личностно и кариерно израстване, а 16% не са сигурни. При трети курс се наблюдава ръст сред тези, които мислят, че паралелното обучение по медицина и военно дело дава повече качества и способности за успешна личностна реализация (82%), а останалите 18% отбелязват отрицателен отговор, като вече няма курсанти, които не могат да преценят.

Фиг. 3. Мислите ли, че паралелното обучение по медицина и военно дело ви дава повече качества и способности, с които да се справяте по-успешно в живота и личностното си израстване, отколкото обучението само в едната специалност?

От съществено значение е да се обърне внимание на факта, че придобиването и усъвършенстването на личностни качества с цел изграждане на личностен ръст е основния вътрешен стимул, който анкетираните лица посочват относно избора си на съвместното обучение в медицина и военно дело. Това коренспондира пряко с усещането им за удовлетвореност, тъй като резултатите показват, че 76% от обучаемите се чувстват горди с избора и постиженията си, което безспорно влияе положително върху тяхната вътрешна мотивация.

3.2. Стимули, оказващи влияние върху външната мотивация.

Настоящото проучване изследва и външната мотивация на обучаемите. Тя настъпва, когато хората са мотивирани от външни стимули като материални облаги, оценки, награди, признание, похвала, социална подкрепа и други подобни форми, които не са основани на себе си, а представляват способи за удовлетворение на лични потребности чрез определено поведение в труда. В зависимост от ситуацията, външните награди могат да подсилат или съответно да подкопаят вътрешните вярвания и стремежи на индивида.

Резултатите от изследването показват, четези основни външни стимули, респективно тяхната липса, оказват силно влияние върху мотивацията на курсантите. От тях, обучаемите поставят на първо място социалният фактор, който според тях намира израз в посещенията и практиката във Военномедицинска академия. Въздействието на тези посещения категорично повишава мотивацията на обучаемите, тъй като там усещат себе си като част от лекарския колектив и имат възможността да упражняват на практика своите теоритичните знания в реална работна среда.

Този фактор на социалната принадлежност е толкова силен, че се приема от обучаемите като най-добрата и желана награда за техните постижения, която стои много по-високо от други, например материални облаги. Това следва да се вземе предвид при очертаването на приложни перспективи за повишаването на мотивацията на обучаемите в професионално направление “Военен лекар”.

На второ място курсантите поставят тяхната потребност от оценка на постиженията и нейният израз в поощрения, които анкетираните описват като предоставяне на повече свободно време и отпуск, както и осигуряването на допълнително време за самостоятелна академична подготовка.

Следва да се отбележи, че съществено влияние върху мотивацията на обучаемите оказват също така подкрепата и признанието от семейството и близкия кръг хора. Имайки предвид спецификата на тяхното обучение, от гледна точка на това, че те живеят и прекарват времето си заедно във ВВМУ, трябва да се отчете и влиянието на установените взаимоотношения и психологически климат в групата. Потвърждението на това, че човек е приеман и харесван, за това, че има определен статус в групата, че е постигнал нещо, се създава в процеса на общуването [4]. В този смисъл, мотивацията на курсантите в професионално направление “Военен лекар” често се влияе както от груповите и междуличностни взаимоотношения със своите колеги медици и курсантите от ВМС, така и от отношенията “командир-подчинен”. Разбира се, положителния психологически климат и гладките междуличностни взаимоотношения са предпоставки за повишаване на мотивацията, като същите следва да се регулират от самите участници в групата. Умението за това може да бъде придобито най-вече чрез трениране и повишаване на екипността, заложен в армейското образование. Следователно е желателно да бъде поставен акцент върху подобни занятия.

3.3. Демотивиращи фактори.

Изследването извежда и основните демотивиращи фактори, които посочват обучаемите, с оглед на това да бъдат разбрани причините за по-ниските нива на мотивация сред част от тях, както и да очертае насоки относно тяхното повишаване.

Анкетираните лица поставят на първо място като демотивиращ фактор ограниченото свободно време, заетостта и умората от военния режим. Освен това, обучаемите с ниски нива на мотивация изразяват притеснения относно усещането, че медицината остава на заден план, затрудненото си участие в извънкласни дейности и частичната липса на автономност.

От своя страна, това отново води до извода, направен при изследването на нивата на мотивация, че тази група лица има нереалистична представа за професията “военен лекар”, предимно относно военния компонент и професионалната специфика на армейското възпитание, тъй като понятията “автономност”, “свободно време” и “негативизъм към военния режим” са в пълен противовес с военното обучение.

Следва да се отбележи, че доста често изоставането в знанията и учението в дадена сфера, както и драстична липса на свободно време, представляват символ на неспособност за ефективно разпределение на времето, поставяне на приоритети и организираност на действията, което по своята същност е проблем, който следва да бъде разрешен единствено и само от личността.

На второ място, анкетираните лица излагат проблема с размера на предоставяната стипендия, който описват като недостатъчен външен стимул за мотивация. Посочват, че тя не може да покрие ежедневните нужди и разходи по време на обучението.

На трето място, курсантите поставят тяхната силно изявена потребност от оценка на техните постижения, изразяваща се в поощрения и награди. Тук се наблюдава едно очакване за постоянно предоставяне на поощрения и награди от страна на командирите и ръководството за всяко едно постижение, което по своята същност е нереалистично както в обучението, така и в живота. Следва да се отбележи, че ВВМУ “Н. Й. Вапцаров” осигурява допълнителни стимули като възможност за записване на извънкласни дейности, практикуване на различни видове спортни дейности (и то безплатно) на територията на училището, а за курсантите с отличен успех е предвиден по-свободен режим на излизания. Тук отново следва да се вземе предвид резултата (76%) от високата самооценка на обучаемите за своите постижения, който обяснява произхода на тези очаквания.

4. Влияние на кризата “Covid-19” върху мотивацията за обучение на курсантите в професионално направление “Военен лекар”.

Настоящата епидемиологична обстановка доведе до неочаквани промени във формата и качеството на медицинското образование. Тя безспорно оказва негативно влияние, като най-засегнати са обучавашите се в практически и човеко-ориентирани професии, каквато е медицинската. Въздействието на дистанционното обучение върху удовлетвореността, увереността, социалните взаимоотношения и емоционалното благополучие на обучаемите в тази сфера е значително. Необходимо е да се отбележи влиянието, което оказва кризата “Covid-19” върху вътрешната мотивация на обучаемите за военни медици - тя категорично е двупосочна.

От една страна, кризата я повишава, защото настоящата епидемиологична обстановка усилва тяхното желание за помощ на населението, показва от първо лице необходимостта и стойността на техния труд и умения, както и извежда най-вече категоричното им желание да помагат като доброволци там, където има нужда от тях. Част от обучаемите споделят, че сега мотивацията им е значително по-висока

отколкото е била преди пандемията. Подчертават, че това е така, защото осъзнават, че след няколко години ще са в позицията на всички тези медицински лица, които неуморно лекуват и пазят живота на хората и близките си. На първо място в обучението им за лекари седи личностната отговорност на всеки един от тях да се стреми към постоянно усъвършенстване в името на това да предостави пълноценни грижи на своите бъдещи пациенти.

От друга страна, се наблюдава спад в мотивацията за обучение, от гледна точка на промените в образователния сектор, породени от настоящата кризисна обстановка, като преминаването на онлайн обучение в Медицински университет - Варна и виртуалното провеждане на практически занятия. Липсата на пряк контакт с пациент и учител поражда безпокойство относно тяхната бъдеща компетентност. Според тях стратегиите за управление на начина, по който се осигурява дистанционното обучение, са подходящи само за теоретичните дисциплини. Медицинското образование често включва преподаване на сложни процедури и практически умения, които трябва да бъдат ефективно усвоени и упражнявани от обучаемите. Затова видео-базираното обучение не е достатъчно, а е необходима приложна практика по време на занятията. Принудителният преход до дистанционно обучение за неопределен период от време крие своите рискове за пълноценно и качествено осигуряване на медицинско образование. Това води до спад в самооценката, увереността в знанията и уменията, страх от бъдеща некомпетентност и респективно оказва негативно влияние върху мотивацията за обучение.

5. Приложни перспективи за повишаване мотивацията на обучаемите в професионално направление “Военен лекар”.

С цел да послужи за прецизиране на дейностите, които биха повишили мотивацията на обучаемите военни медици, настоящата разработка извежда следните приложни перспективи, произтичащи от направеното изследване:

- Необходимо е преработване на комуникационната кандидат-студентска кампания на специалността в насока предварително запознаване на желаещите за обучение с правата, задълженията и ограниченията, които ще имат като курсанти във военно училище за периода на своето обучение, както и със специфичните особености на професията, която избират;
- Още в първата година на обучение е желателно да се проведат психологически консултации по въпроси на кариерното развитие, които следва да помогнат на курсантите в съставянето на по-бърза, адекватна и реалистична преценка относно избора им на социална принадлежност и професионален път. По този начин лицата, които имат съмнения или преценяват, че не са на правилното място, биха могли да се откажат без това да има сериозни времеви и финансови последици за тях;
- Препоръчително е въвеждането на стаж в различни военни поделения, още в началото на обучението по специалността, с цел придобиване на по-голяма яснота относно професията и задълженията на военния лекар. Този стаж следва да се провежда в няколко различни поделения за периода на цялото обучение;
- По възможност е препоръчително да се удължи престоя и практиката във Военномедицинска академия, което доказано повишава мотивацията сред обучаемите, както и техните практически умения;
- Необходимо е въвеждането на курс или уъркшоп, посветен на темата за разпределение на времето (time management), който следва да помогне на

обучаемите в намирането на баланс и системен подход в натоварената програма на тяхното съвместно обучение;

- С оглед на настоящата криза “Covid-19” е необходимо да се вземе предвид влиянието, което тя оказва върху мотивацията на обучаемите военни медици, и да се потърси вариант за осигуряването и провеждането на допълнителни практически занятия в сферата на медицината, които следва да компенсират периода на изолация и онлайн обучение.

6. Заключение.

Мотивацията е явление, което може да бъде управлявано отвътре и отвън личността.

За нейното вътрешно управление, образователните институции в сферата на военната медицина могат да помогнат чрез предоставянето на точна и ясна информация за бъдещото професионално развитие на обучаемите, за предизвикателствата и перспективите, които те ще срещнат в своя професионален път, както и с осигуряването на редовни психологически консултации относно кариерното развитие и състоянието на личността.

За нейното външно управление, същите тези образователни институции следва да търсят вариант за допълнителни стимули, като увеличаване на стипендиите, практиката в реалистична работна среда, осигуряване на стажове във военни поделения и болници, поощряване на усилията и успехите на курсантите в професионално направление “Военен лекар”.

Необходимо е да се вземе предвид негативното влияние, което оказва кризата “Covid-19” върху обучението и мотивацията на военните медици и да се намери вариант за компенсиране на пропуснатите практически занятия по време на извънредното положение и удължения период на онлайн обучение, с цел осигуряване на тяхната качествена подготовка.

Използвана литература:

1. Илиев, Й. (2005). Управление на човешките ресурси. Умението да мотивираме. Велико Търново: ИК Абагар, с. 50
2. Стимулиране на персонала, теория на Щербак, [Електронен формат], Достъпно чрез URL: <http://www.psicholozi.info/2018/05/stimulirane-na-personala.html> (Дата на използване: 28.10.2020).
3. Николова, В. (2013). Мотивацията – фактор за повишаване ефективността на персонала на търговското предприятие. [Електронен формат], Достъпно чрез URL: http://www.conference-burgas.com/maevolumes/vol9/bOOK%202/b2_09.pdf (Дата на използване: 28.10.2020).
4. Радославова, М., Величков А. (2005). Методи за психодиагностика. София: ИК Пандора Прим
5. Самоукина, В. (2007). Ефективна мотивация на персонала. София: ИК СофтПрес
6. Стоянов, В. (2008). Човекът в организацията - психологичен анализ. ИК Псидо, с. 29
7. Морисън, В., Бенет, П. (2013). Въведение в здравната психология. София: Изток- Запад
8. Brophy, J., (1987). Synthesis of Research on Strategies for Motivating Students to Learn. Educational Leadership, Vol. 45, No. 2, 40–48

За контакти:

гл. ас. д-р Анна Веселинова Караденчева
Висше военноморско училище “Н. Й. Вапцаров”
тел.: 0882662692
e-mail: a.karadencheva@nvna.eu

с-на I с-н Мартина Московка
Висше военноморско училище “Н. Й. Вапцаров”, направление „Военен лекар”
тел.: 0885934060
e-mail: mmmoskova@abv.bg

с-на I с-н Йордан Колев
Висше военноморско училище “Н. Й. Вапцаров”, направление „Военен лекар”
тел.: 0884769421
e-mail: yordan.kolev2000@abv.bg